

KULTŪRA

MENAS ✨ LITERATŪRA ✨ MOKSLAS

Kai Hanibalas stovi už vartų

Su širdį gildančiu ilgesingu liūdesiu redaktorė Renata rugsėjo 2-osios „Kultūros“ priede primena mums ką tik atkeliavusį rugsėjį. Metų ratas nepaliaujamai gręžiasi žiemos link. Tad skubėkim džiaugtis tuo, kuo turtingas ruduo. Man jis išpūdingas ir stebuklingais vorų čiuptuvėliais, kuriais tie simpatiški voreliai plonyčiais balzganais mezginiais padengia ir pievas, ir dirvoje kyšančius bulvienojų stagarus, rudeniinių šalnų nušalventus krūmus, namų pakraiges, o ir visa, ką tik pasiekia rūpestingi ankstyvojo rudens mezgėjai...

Netrukus po tuštėjančius dirvonus pasklis saldžiai aitrus bulvienojuose kepinamų bulvių aromatas. O nuo rugsėjo pirmosios į savąsias mokyklas iškeliavo tūkstančiai Lietuvos vaikų ir jaunuolių, pasiryžusių šturmuoti naujaisiais mokslo metais iškilusias užduotis: ir lengvas, ir sudėtingas, ir net verčiančias gerokai labai pamankštinti per vasarą pailsėjusias galvas. Lietuvos televizijos ekranuose pasirodantys pedagogai ir įvairaus rango švietimo valdininkai su nerimu kalba apie pedagogikoje iškylančias problemas, apie švietimiečių tarpusavio nesusikalbėjimą, sprendžiant koks yra, koks turi būti ir koks bus tas iš visų lygių mokyklos išėjęs Lietuvos ateities žmogus. Iš jų kalbų suprantam, kad prognozės, deja, nekokios...

Taigi gudrieji komentatoriai tarsi daigina į TV žiūrėtojų ir klausytojų sąmonę netikrumą ir nepasitikėjimą nei valdžios galiomis, nei dabartine mokykla. Visokie nepasitikėjimai ir šį rugsėjį tikriausiai sklandys kaip tie voratinkliai vėjyje... Tik ar ne ta pati „Panorama“ mums skelbia ir rodo vis naujus atradimus ir išradimus mokslo ir technologijų keliuose? Tie atradimai ir išradimai priklauso jauniems lietuvių vaikams, baigusiems aukštąsias mūsų šalies mokyklas. Jie gyvena ir dirba čia pat...Tad kodėl reikia akcentuoti, kad Lietuvoje menksta intelektualusis gyventojų tarpsnis, kad jaunimas masiškai traukia į svečias šalis geresnės duonos ieškoti? Ir kyla lyg savaime ateinantis klausimas: ar neištiko mūsų komentatorių negero ir nedoro beviltiškumo sindromas? Ar ne jis mūsų visuomenę verčia manyti, kad esame dejuoklių tauta... Turėtume liautis dejuoti bent jau save gerbdami.

Čia pat, už Lietuvos sienos, rugsėjyje vyks Rusijos kariniai manevrai, išbandant naujausią savo ginkluotę. Į tą reiškinį lengvabūdiškai nežiūri net didžiosios pasaulio valstybės, su nerimu žiūrinčios, ką išdarinėja Putino Rusija – jos aukštieji ir žemieji karininkai bei kareiviai... O mažosios Baltijos sesės, prigludusios prie savo Baltijos jūros, vis dar nepajėgia būti vieningos, kokios buvo 1988 metais Baltijos kelyje, kai nuo Vilniaus iki Talino nusidriekė daugiatūkstantinė rankomis susikibusių žmonių grandinė, skanduodama savo gimtosiomis kalbomis tą vieną giesmę – *Jau bunda Baltija...* Dabar jos, deja, nesusitaria dėl tokio svarbaus dalyko kaip energetinis saugumas. Tai svarbu ir taikos metais, bet ypač tada, kai aplink Baltijos valstybes bandoma žvanginti ginklais. Latvija jau nori iškristi iš bendro susitarimo kaupti ir skirstyti dujas, gaunamas net iš Amerikos. Visoms trimis respublikoms gyvybiškai reikalingą produktą, garantuojantį laisvę nuo rusiškojo kapitalo. Ar Latvija, kurioje yra gausiausia rusų diaspora, tikrai žada nedalyvauti bendrojo dujų terminalo kūrimo?

Lietuva gal ir išsivadavo iš „Gazprom“ gniaužtų dėl naftos ir dujų tiekimo, kai JAV kompanija „Cheniere“ pasiūlė savo paslaugas tiekti jai suskystintas gamtines dujas vandens keliu per Estijos, Latvijos, Lietuvos uostus bei terminalus. Tai būtų pirmoji pergalė prieš, rodos, neįveikiamą Maskvos „Gazpromą“, su kuriuo ilgus metus glaudžiai bendradarbiavo, kaip nebūtų keista, mūsų kauniečiai verslininkai... Žinoma, jie praturtėjo, bet baisu, kai dėl kapitalo paminama sava garbė ir savos tautos likimas. Kai turtas apakina žmones, jie nepajėgia atsispirti jo pražūtingai traukai. Tie žmonės man primena vorus mezgėjus, tik jų voratinkliai nieko bendro neturi su rudėjančiuose laukuose skraidančiais ir į gilaus mėlynumo padangę tįstančiais lietuviškų vorelių perregimais balzganais siūlais...

Aldona Žemaitytė-Petrauskienė

efoto.lt nuotr.

*Nuo skausmo, niekam nesakyto,
Nuo buko žvilgsnio į grindis
Mane eilėraščiai išgydo,
Nors jie mane ir pražudys.*

*Nei sau, nei tau dabar eiliuoju,
Nei teisinuos, nei ką smerkiu.
Tiesos ieškodamas, meluoju,
Tiesos nerasdamas, verkiu.*

*Kiekvienąsyk lyg tarp erškėčių:
Ištiesk rankas – dygliai sumigs.
Vėl šnabžda man, kad patikėčiau
Savim, pasauliu, žmonėmis.*

*Vėl pataria, kad būtų gera
Nerodyt pervertų delnų,
Kai netikėtai atsidaro
Dangus, pritvinkęs akmenų.*

*Ak lyja, lyja skaudūs lietūs
Ant mano bėdinės galvos...
Bet eina mano raidės lėtos
Sutikt kovos.
Sutikt kovos.*

Jonas Strielkūnas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Aldona Žemaitytė-Petrauskienė. Kai Hanibalas stovi už vartų • **2-as psl.** Astrida Petraitytė. Jei ne susimirksėti, tai bent pažinti vieniems kitu • **3-as psl.** Perpetua Dumšienė. Su Mirtimi teko žaisti šachmatais • **4-as psl.** Aldona Žemaitytė-Petrauskienė. Etnografinių kostiumų „miškas“. Dalios Mataitienės etnografinių kostiumų paroda • **5-as psl.** Renata Šerelytė. Slėpiningoji „Žemjūrė“ • **6-as psl.** Romualdas Kriaučiūnas. Tuštėjantys vienuolynai – Antrojo Vatikano suvažiavimo pasekmė • **7-as psl.** Stasė Lygutaitė-Bucevičienė. Pralėks tikrai laumžirgis • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Europos žydų kultūros dienos • Sugiharos savaitė Kaune

Jei ne susimirksėti, tai bent pažinti vieniems kitus

Iš k.: Kęstutis Skrupskelis ir Vytautas Valiušaitis

Astrida Petraitytė

Adolfo Damušio demokratijos studijų centras, įsikūręs Lietuvos nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje (LNB), puikiai vykdo visuomeninę, t.y. viešąją, veiklą (apie „kabinetinę“ ne man spręsti). Vadovo Vidmanto Valiušaičio iniciatyva vis esame pakviečiami į renginius, vienaip ar kitaip mums pristatančius egzilio veikėjus, užpildančius mūsų žinių spragas ir žadinančius emocinę atošauką į sudėtingus išeivių likimus, paprastai – kupinus pasišventimo lietuvybei, kūrybinei ar kitokiai profesinei veiklai (ko gero, galima kalbėti ir apie priešingos krypties atoveiką: bent pavieniai išeivijos atstovai turi progos „įsižiūrėti“ į mus)...

Štai rugpjūčio 17 d. pažymėtas aktyvaus ateitininko, lietuvybės rėmėjo – organizacine veikla ir finansais – gydytojo Petro Kisieliaus (1917–2008) šimtmetis. Ta proga V. Valiušaičiui tarus įžanginį žodį, parodytas 2013 m. sukurtas dokumentinis filmas „Sielų daktaras“ (režisierius – Algis Kuzmickas, scenarijaus autoriai – A. Kuzmickas ir V. Valiušaitis). LNB tinklalapyje skelbtame anonse Valiušaitis įvertino: „Šiuo filmu bandėme pūsti prieš vėją. Pasakojame apie žmogų, kuris ne susikrovė milijonus ir paskui tuo puikavosi, bet milijonus išdalijo kitiems. Ir tuo įprasmino savo gyvenimą.“ Apie šį kuklų pasišventėlį filme pasisakė ir šeimos nariai – žmona, sūnus, dukra ir lietuvybės bendražygiai...

Bendryste su daktaru Kisieliumi pasidalyta ir po peržiūros – Valiušaitis pakalbino dvi garbias viešias, aktyvias išeivijos visuomenininkes. Angelė Nelsienė prisiminė, kad po Čikagos lietuvių operos spektaklių (tai bent išeivijos fenomeno būta!) garbieji svečiai paprastai sukdavosi apie solistus, o entuziastingasis lietuviškų susibūrimų dainininkas Kisielius įsiterpdavo tarp jų, choristų... Elena Bradūnaitė-Aglinskienė pažymėjo ateitininkiškojo judėjimo (Kisieliaus visokeriopai remto) svarbą išeivijai išlaikant lietuvybę, mezgant tarpusavio ryšius, net ir – kuriant lietuviškas šeimas: ateitininkų sto-

vyklose jaunimas netrukdamo „susimirksėti“... (Regis, kiek apgailestaudama ji įvertino, kad laisvoje Lietuvoje „matomiausia“ tapo Santara-Šviesa, liberalusis išeivijos sambūris). Bradūnaitė siūlė prisiminti šią ateitininkišką tradiciją – dabar burtis jau bendroms stovykloms, kuriose Lietuvos jaunimas bendrautų su jauniaisiais išeivijos atstovais, taip būtų ir jų lietuvių kalba, lietuviškos nuostatos ugdomos, ir sudaromos sąlygos „susimirksėjimui“...

* * *

Ne dėl susimirksėjimo, bet dėl esmingesnio tarpusavio pažinimo, manau, reiktų ne tik jaunimo, bet ir žilagalvių išeivių (išbėgėlių) bendrų renginių su mumis, jaunais ir senais Lietuvoje likusiais, gimusiais, gyvenančiais. Štai ir su Bradūnaite ne vienas artimiau (tegu ir ne asmeniškai) susipažinome tik šiemet – poeto Kazio Bradūno 100-mečio proga surengtuose renginiuose nekart kalbėdama apie tėvą, ji ir pati atsiskleidė kaip ryškus lietuvybės „žiedas“...

Tokiai abipusei pažinčiai buvo pravarčius ir Adolfo Damušio demokratijos studijų centro, jos vadovo V. Valiušaičio surengtas (08 25) susitikimas su prof. Kęstučiu Skrupskeliu. Penktadienis nėra pati tinkamiausia diena tokiems renginiams, tad mūsų susirinko ne toks jau gausus būrelis, bet sumanymas tikrai sveikintinas – tuo labiau žinant, kad svečias, Lietuvoje bene visa vasarą išbuvęs, jau ruošiasi grįžt į namus JAV. Iš LNB internetinio skelbimo sužinojome: „Prof. K. Skrupskelis gimė Kaune, vieno įdomiausių prieškarinio žurnalisto Igno Skrupskelio ir literatūrologės Alinos Skrupskelienės šeimoje. Jo akademinė specialybė – Amerikos filosofijos istorija ir filosofinių tekstų tyrinėjimas bei redagavimas. Dėstė filosofiją S. Carolina (JAV) ir Vytauto Didžiojo universitetuose, šiuo metu jis yra filosofijos pro-

fesorius emeritas.“

Valiušaičio pristatytas ir kaip knygų „Vaikų žaidimas: dvidešimtojo amžiaus karikatūros“, „Ateities draugai: ateitininkų istorija (iki 1940 m.)“, „Ignas Skrupskelis: asmenybė ir laikmetis“ autorius, Skrupskelis savo pasakymą pradėjo nuo naujausio – pasirodysiančio – savo darbo: sudaręs Kazio Griniaus bibliografiją, suregistravęs apie 2 200 publikacijų (senojoje, kurioje ir klaidų pastebėjęs, įrašų vos per tris šimtus). Akivaizdu, kad šio prezidento asmenybė Skrupskelį yra uždegusi – štai sudarytą bibliografiją jis „ilustravo“ Griniaus kritiškais lietuviškosios higienos (tuomet, XIX–XX amžių sandūroje, gana varganos) vertinimais; dabar rengiamu leidiniu apie Grinių anglų kalba siekias paneigti populiaraus amerikiečių autoriaus Timothy Snyderio nesąmones apie Lietuvą... Kai svečias pacitavo Griniaus – taigi nuverstą po trumpo prezidentavimo laikotarpio per 1926 gruodžio 17 d. pučą – netiesioginę aliuziją į prezidento A. Smetonos diktatūrą (neminint pavardės rašoma apie valdžios užsigeidusius bepročius ir pan.), pasinaudojau proga paklaust, ar pats Skrupskelis tokios pat nuomonės apie Smetoną. Atsakytą: Grinius kaip asmenybę įdomesnė, Smetona – nuobodaus profesoriaus tipas, neigiamą požiūrį į jį „paveldėjęs“ iš tėvo...

Taigi dar vienas pašnekėsio blokas ir buvo – prof. Kęstučio tėvas Ignas Skrupskelis, žymus tarpukario žurnalistas, žurnalo „Židinys“ redaktorius, vėliau laikraščio „XX amžius“ bendradarbis ir galiausiai trumpalaikis vadovas. Valiušaitis prisipažino, kad Ignas Skrupskelis jam – žurnalisto etalonas. „1940 m. liepos 12 d. poilsiaujant Kačerginėje besiilsinčią I. Skrupskelio šeimą aplankė enkavedistai ir išsivedė redaktorių, palikdami žmoną su trimis mažais vaikais vieną. Ignas buvo suimtas ir tardytas Kauno sunkių darbų kalėjime. Bolševikų nužudytas 8 m. kalėti ir išvežtas į Vorkutą. Ten sekė sekinantis darbas po 12 val. per dieną, kai lauke – 50 laipsnių šaltis. Išsekintas šalčio, bado, darbo mirė [1943 m.] Palaidotas Kochme miestelyje.“ (http://lietuvi.lt/wiki/Ignas_Skrupskelis).

Kęstutis Skrupskelis pasisakė tėvo neatsimenąs, „pramiegojęs“ ir jo suėmimą (tik vyresnioji sesuo, tuomet šešiametė, žiūrėjusi pro langą išvedamą, mašinon sodinamą tėvą). Ir knygą rašęs labiau kaip kultūros istorikas, ne kaip sūnus, rūpėję suprasiti: štai beraščių Lietuvos valstiečių vaikų Vienoje baigia universitetus... O mama buvusi „labai privatus žmogus“ – savo prisiminimais nesidalijusi.

Dar viena istorinė pokalbio gija – 1941 m. Birželio sukilimas, Laikinoji Vyriausybė, jos posėdžių protokolai ir nuostatai žydų padėties klausimu. Skrupskelis, tyrinėjęs šiuos protokolus, pažymėjo, kad tos dienos, kuria datuojami nuostatai (kaip priedas prie protokolo), posėdžio protokolo nėra, o archyvuose esanti medžiaga liudija, kad tądien ilgai svarstytas universiteto klausimas, taigi šiais nuostatais remtis – kaip lengva ranka daro mūsų istorikai – nėra labai patikima, tuo labiau, kad jie nebuvo paskelbti, Laikinoji vyriausybė, vokiečių tuoj išvaikytą, pati neteko galios... Dar įdomesnis Laikinosios Vyriausybės posėdžių protokolų „išnirimas“ bene 1974 m. – juos pateikęs kažkoks J. Toliušis, kurio niekaip nepavyksta identifikuoti...

Prasmingai šiame renginyje gvildentos istorinės temos, tik man būtų norėjęsi greta intelektualinės svečio biografijos patirti ir *asmeninį likimą*: traukimosi iš Lietuvos, kūrimosi JAV aplinkybes, lietuviškumo išsaugojimo galimybes ar pastangas, *grįžimo* nepriklausomon Lietuvon patyrimą ir pan. □

Vakaro, skirto Petro Kisieliaus šimtmečiui, akimirka

Su Mirtimi teko žaisti šachmatais

Pokario istorijos

Perpetua Dumšienė

Tai ketvirtasis rašinys iš ciklo, skirto Lietuvos šimtmečiui. Pirmasis – „Ar paveldimas pilietiškumo genas?“ („Kultūra“ 2016 Nr. 28, 31, 32, 33, 34) antrasis – „Sibiro istorijos“ („Kultūra“ 2016 Nr. 42, 43, 44, 45, 46, 47), trečiasis „1941 metai: didžiosios ir asmeninės istorijos sankirtos“ („Kultūra“ 2017 Nr. 15, 16, 17, 18).

Šių pasakojimų žanrą galima pavadinti dokumentine eseistika. Visus pasakojimus jungia Tėtušio personažas. Autorė nori, kad taip pavadintas autentiškas žmogus tuo pačiu taptų ir šiek tiek simboliška istorinio laikmečio figūra.

Mano, kaip pasakotojos, uždavinys – atskirose istorijose įžvelgti visų dalyvių gyvenimo ir likimo linijų bendrus ryšius, jų, tarsi šachmatų figūrų, išsidėstymą epochos likiminių žaidimų lentoje, jų pastangas būti aktyviais istorinių įvykių dalyviais ir kartu nenusikalsti savo principams, neišduoti savo vertybių sistemos.

Šį kartą paskui savo personažą teks keliauti į pirmuosius pokario metus, kai veikė jokių skiriamųjų ribų neturintis nematomas frontas, o žmogaus gyvybė nuolat kabojo ant plauko.

1945-ųjų Tėtušio šachmatų partijos su Petru Raslanu, vadinamu Rainių budeliu

Yra žinomas toks literatūrinis siužetas – Riteris lošia šachmatais su Mirtimi. Tas pasakojimas į literatūrą atėjo iš Kryžiaus žygių laikų. Pasakojimo esmė tokia: iš žygio grįžtantis Riteris keliauja per maro siaubiamas žemes. Jis sutinka jo pasiimti atėjusią Mirtį. Kad užvilktų laiką, Riteris pasiūlo mirčiai sužaisti šachmatais. Sąlygos tokios: kol vyks žaidimas, Riteris bus gyvas.

Literatūriniai siužetai yra linkę pasikartoti, žinoma, nebūtinai tais pačiais pavidalais. Ši mano pasakojama istorija apie Mirtį ir Riterį pasikartojo pokario metais Marijampolėje. Kalendorius tuo metu rodė 1945-tųjų metų rugpjūčio mėnesį, dienos pasakotojai tiksliai neatsimena, dokumentu virtusiame raštelyje jos neįmanoma iškaityti. Tą karštą vasaros dieną, tiksliau – vakarą – Tėtušiui tarnybinės aplinkybės lėmė nelauktą susitikimą su

Petru Raslanu. Prieš papasakodami, kas įvyko tą vakarą, o ir vėliau, turime susipažinti su abiejų susitikimo dalyvių gyvenimo istorija, tiksliau sakant - susitikimo priešistore. Galėsime tuomet suprasti, kad vienam iš jų šis susitikimas buvo labai nepageidautinas.

Mano Tėtušis 1945-aisiais lyg ir tarėsi Marijampolėje radęs pakenčiamas gyvenimo ir darbo sąlygas. Karas buvo neseniai pasibaigęs, jis pabėgo iš subombarduoto Kauno, Marijampolėje mažiau žmonių žinojo, kad jis šaulys ir tautininkas, kad vijo Tarybų valdžios atstovus iš Kauno 1941 metų sukilimo dienomis. Darbuotojų pokario mieste labai reikėjo, o Tėtušio kvalifikacija buvo aukšta – dirbęs revizoriumi, valdininku Žemės ūkio ir Finansų ministerijose, pasižymintis ambicijomis dirbti už visus geriau. Mūsų pasakojimo metu Tėtušis dirbo Marijampolės apkopsajungos viršininko pavaduotoju. Prie pokario terminų neįpratusiam skaitytojui reikia paaiškinti, kad taip buvo vadinama Apskrities kooperatyvų sąjunga. Pasakodamas apie savo pareigas ir padėtį, Tėtušis mandagiai prasitarė, kad jo viršininkas buvo mažo mokslo, bet svarbus pokario metais žmogus, neseniai grįžęs iš Antrojo pasaulinio karo mūšių, žmonės juos vadino *frontovikais*.

Viršininkas norėjo nors kiek atsigriebti už karo metus, tad darbus mielai patikėdavo pavaduotojui, dažnai jam palikdavo ir apkopsajungos herbinį antspaudą, o pats mėgo kortas, gėrimus ir moteris. O Tėtušis taipogi džiaugėsi galėdamas darbuose užsimiršti – tada mažiau reikėjo galvoti apie vargstančią Sibire motiną ir brolių, karinių aerodromų pamintą statyti kitą brolių. Taigi nemurmėdamas dieną dirbo viršininko darbus, o vakarais plušėdavo prie savųjų. O aplink iš aršesnių komunistų girdėdavo ne-

labai malonias kalbas, kad gėda, jog tokioj rimtoj įstaigoj laiko tautininkus, reikėtų jį į Sibirą išvežti ir būtų *spakaina*.

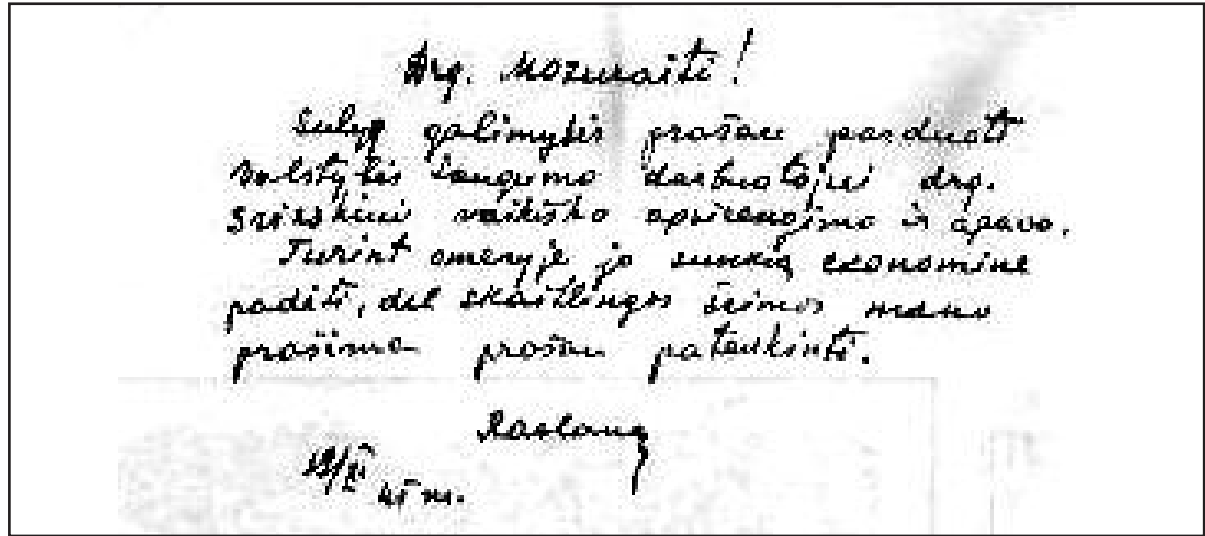
Tuo metu antrasis susitikimo veikėjas buvo Petras Raslanas – LSSR NKGB Marijampolės apskrities skyriaus viršininkas (kaip skelbta tinklalapyje www.kgbveikla.lt, tas pareigas ėjo 1945 03 22 – 1946 07 01). Žmonės, be abejo, vadino tas pareigas trumpiau – *saugumo viršininkas*. Reikia pasakyti, kad abu susitikimo dalyviai slėpė savo praeitį ne tik vienas nuo kito, bet net ir nuo aplinkinių žmonių. Mano Tėtušiui *saugumo viršininko* pažinti iš arčiau visai nesinorėjo. Bet jeigu jis būtų žinojęs, kas dar be einamųjų pareigų slegia šio žmogaus sąžinę!.. Raslano likimiški veiksmai irgi siekė 1941 metų birželį, bet jie buvo visiškai priešingi Tėtušio veiksams. Tėtušis 1941 metais vijo lauk Tarybų valdžią iš Lietuvos, dar konkrečiau – Kauno miesto, o Raslanas tą Tarybų valdžią palaikė, bet jo istorija buvo neapsakomai žiauri. Jis buvo garsusis Rainių budelis, bet apie tai Tėtušis sužinojo tik 1989-taisiais metais.

.....

Tą vakarą, kai pradėjau rašyti skyrių „Pokario istorijos“, buvo labai neramu – Ukrainoje prasi-dėjo Maidano šturmas, žuvo žmonės, aikštė liepsnojo apjuosta ugnies žiedu, Lietuvos televizija pakeitė laidų tvarką ir visą laiką transliavo tiesioginius reportažus iš Kijevo. Mačiau, kaip jaudinasi „Panoramos“ vedėja Eglė Bučelytė, supratau, kad Ukrainos įvykiai atnaujino senus išgyvenimus, kai jai pačiai teko užsibarikadavus televizijos studijoje vesti laidą Sausio 13-tosios žudynių metu Lietuvoje. Įvykių seka Kijeve darėsi nenuspėjama, protestuotojai šaukė: *berkut, nazad, Berkut nazad, berkut nazad*, lyg būtų šalin viję pasiutusius šunis.

Žinojau, kad turiu rašyti vieną pokario istoriją, kurios vienas iš veikiančių asmenų bus Rainių žudynių, Rainių tragedijos dalyvis Petras Raslanas. Ir man visai nelauktai netikėtai gimė mintis, kad buvo momentas, kai jis dar galėjo pasirinkti, kai galėjo nežengti to lemtingo žingsnio ir išlikti tiesiog kitų pažiūrų žmogumi. Tarsi laiko mašina priešinosi tai baisiai istorijai, tarsi siekė sustabdyti tą žiaurumo, padiktuoto baimingos skubos, momentą. Man buvo gaila tokio siaubingo žmogaus nuopuolio, to kraujo, kurio jau neįmanoma nuplauti. Ir aš beveik šaukiau: Petrai, atgal, Petrai atgal, Petrai, atgal. Kažkokie istorijos susidvejinimo momentai mane valdė, ribos jausmas, ribos jausmas, ribos negalima peržengti ...

Bet padėti šiam žmogui jau niekuo negalėjau. Jis jau buvo pasirinkęs: žudikas, sadistas, budelis.

ETNOGRAFINIŲ KOSTIUMŲ „MIŠKAS“

Dalios Mataitienės etnografinių kostiumų paroda

Aldona Žemaitytė-Petrauskienė

Vienoje iš Nacionalinio muziejaus Vilniuje salių iki š. m. spalio 15-tos dienos veiks dailininkės, scenografs Dalios Mataitienės darbų – etnografinių kostiumų – paroda. Ji glaudžiai susijusi su birželio mėnesį šio muziejaus išleista knyga „Mataičių teatras“. Parodos pristatyme dalyvavo buvusieji teatro aktoriai, anuomet jauni, o dabar jau metų naštos paženklinę. Atvyko anuometinės Lietuvos ryškūs kultūros veikėjai – Rumšiškių liaudies buities muziejaus direktorius Vytautas Stanikūnas, Akademinio dramos teatro vadovas Pranas Treinys. Apie nueitą folkloro teatro kelią kalbėjo Povilas Mataitis...

Ižengus į nedidelę salę, kurioje buvo pristatyta ne tik etnografiniai teatro kostiumai, bet ir knyga, stulbina pirmasis išpūdis: prieš akis iškyla tirštai ant podiumų stovinčių, aukštų, tarsi liekni tankaus miško medžiai, manekenų – vyrų ir moterų – figūros. Pasivaidena, kad girdi tylų ošimą: taip vasaros vidury giedrią dieną tylutėliai ošia dzūkų pušynų ilgakamienės pušys. Toks pritrenkiantis vaizdas iškyla mintyse, kai žvelgi į tas ant podiumų stovinčias išlakias dzūkų, pamarėnų (klaipėdiečių), žemaičių, aukštaičių kostiumais aprėdytas figūras-manekenus. Tai pasąmonėje sklindančiais garsais artikuliuotas vaizdas, išmoningai pateiktas talentingos menininkės Dalios Mataitienės. Dzūkai, aukštaičiai, žemaičiai, pamarėnai (klaipėdiečiai), aprenkti pagal XIX a. pabaigos – XX a. pradžios madą... Anuometinio kaimo gyventojai, bet kokie išdidžiai puošnūs su savo klumpėmis arba vyžomis, mergaitės su savo pūstais sijonais (tų sijonų dėvėjimas – visas ritualas), išsiuvinėtomis bliuzelėmis, karoliukais padabintomis liemenėmis, vyžoti vaikinai su savo baltu apdaru – marškiniais ir kelnėmis...

Ką ir besakyti: Dalia Mataitienė yra nepralenkta senųjų etnografinių kostiumų tyrinėtoja ir atkūrėja, pridėdama anų laikų drabužiams skoningus ir žaismingus savo fantazijos elementus. Visa tai yra sutverta pagal jos tyrinėjimus muziejuose, senose knygose, etnografinių kelionių metu, kai abu Mataičiai užsigeidė atlikti sovietmečiu neregėtą žgdarbi: prikelti baudžiavinės ir pobaudžiavinės kaimo Lietuvos žmonių estetinį polėkį per šoki, vaidinimus, dainavimus – senąsias sutartines, kurios yra unikumas Europos kaimo kultūroje. O galvos apdangalų įvairumas ir išradingumas – nuo skarelių, kepurėlių, nuometų iki iškilmingai karūnas primenančių išilgintų cilindrinų prūsiškų kepurų.

Abu Mataičiai, rinkdami tautosaką, archyvuose ir muziejuose studijuodami senovės lietuvių gyvenimą bei nešioseną, tapo ir mokslininkais, ir menininkais, mokėjusiais suaktualinti Lietuvos kaimo praėjusius amžius, parodyti juos per meninę prizmę. Įgyvendindami savo idėją – įkurti folkloro teatrą, Mataičiai kiekvienas darbavosi savo srityse. Daliai Mataitienei rūpėjo tam teatrui, etnografiniams vaidinimams, sukurti specifinius istorinius kostiumus. Tam reikėjo pastangų: surasti audėjas, kurios pajustų ir įsisavintų kaimo audinių grožį ir audimo techniką.

Dalia Mataitienė prisimena: „kai buvo išausti pagrindiniai audiniai, suieškotos įvairios medžiagos medžiagėlės, mežginiai mežginėliai, tuzinai reikalingų sagų ir t.t., teko suieškoti siuvėjus.“ Siuvėjams buvo gana nelengva siūti, nes kiekvienas kostiumo drabužis skirtingas, skirtingo kirpimo, papuoštas aibe sagučių, kaspinių, mežginėlių. Dalia Mataitienė, turėdama įgimtą saiko ir puošybos sandojos jausmą, sukūrė unikalius kostiumus ir vyrams, ir moterims, kuriuos ir matome šioje parodoje.

Teatro artistės mokėsi, kaip užsirišti nuometus, iš senovės sugražintą moterų galvos apdangalą, atėinantį iš be galo tolimų laikų, gal net iš Rytų, kurių indiškąją liniją, kaip indoeuropietiškos kultūros lopšį, lietuviams nuolat primindavo mūsų patriarchas Vydūnas. Nuometas patriarchaliniame Lietuvos kaime paplito kaip ištekęsios moters privalo-

Lietuvos nacionalinio muziejaus nuotraukos

mas atributas. Teatro artistės kruopščiai ir atkakliai mokėsi, kaip jį reikia užsirišti ir ryšėti. Regina Kazlauskaitė net išsiuvinėjo jame savo monogramą. Taip pat artistams buvo sudėtinga susivarstyti nagines... Visko išmokdavo, nes turėjo aistrą taip netikėtai į sovietinių kanonų kupiną erdvę įsiveržusiam folkloriniam menui.

O kur dar austinės žemaitiškos skaros, kurių atbalsiai pasiekė ir mūsų laikus... Arba karoliukais išsiuvinėtos riešinės, kurių nešiojimo pliūpsnis visai neseniai praėjo ir per mūsų laikų

madą. Juodi karoliai būdavo privalomas atributas ant lietuvaits kaklo. Tautinės juostos, kurias ryšėjo vyrai, avėdami klumpėmis arba naginėmis. Tai liudija ir senųjų audėjų išradingumą, ir kaimo jaunimo troškimą pasipuoti. Tą puošimosi norą liudija sijonai, kuriuos vieną ant kito dėdavo mergaitės ir moterys. Apačioje baltas sijonas, ant jo dar raudonas, o viršuje austinis margaraštis...Tie sijonai, šokant ar ratelius vaikštinėjant, pakėlus viršutiniojo kraštą, atsiverdavo visu savo grožiu... Ypač tuo grožio siekimu pasižymėjo dzūkės, tuo tarpu žemaitės puikavosi savo austinėmis tamsiadrizėmis skaromis.

Dėmesį atkreipia ir subtiliai išsiuvinėtos kepurės... Stebina savo spindėjimu baltos vyrų ir moterų sėrmėgos, be abejo, jų išieginis drabužis... Vėlgi: vyrų privalomas atributas – šiaudinės kepurės, o auliniai batai, tokie lengvučiai, kad šiandieninių technologijų laikais galima jų tik pavydėti. Žemaičiai, žinoma, didžiavosi savo klumpėmis.

Labai atkreiptinas parodos lankytojų dėmesys į prūsiškus drabužius. Jie, išryškinti ekspozicijos viduryje, jau savaime pritraukia akis ten, kur ant aukšto podiumo stovi išnašūs vyrai. Cilindrinės aukštos kepurės dar labiau pakylėja juos dangaus link... Prūsai, lietuvininkų protėviai...

Dalia Mataitienė prisimena, kad daug skarų arba audinių, pirštinių, kepurų, renkant medžiagą apie senuosius drabužius, padovanodavo kaimo moterys. Visa tai buvo dvidešimtojo amžiaus antroje pusėje, sovietinių draudimų ir klišinio liaudies meno laikais, į kuriuos įsiveržė unikalusis Povilo ir Dalios Mataičių teatras. □

SLĖPININGOJI „ŽEMJŪRĖ“

Renata Šerelytė

Ursula K. Le Guin. Žemjūrės burtininkas. Romanas. Iš anglų kalbos vertė Anita Kapočiūtė. – Vilnius, Alma littera, 2016

Pasirodžiusi 1968 m., „Žemjūrės“ trilogija lietuviškai pirmą sykį išleista 1992 m. (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, I knyga „Žemjūrės burtininkas“). Visą trilogiją 2002 m. išleido leidykla „Eridanas“ serijoje „Pasaulinės fantastikos aukso fondas“. O šiemet pagaliau sulaukėme trilogijos, išleistos taip, kaip šio žanro klasikai ir dera atrodyti – kokybiškai ir patraukliai.

Nors ir lyginama su kitais legendiniais kūriniais – J. R. R. Tolkieno „Žiedų valdovu“ ir S. C. Lewis „Narnijos kronikomis“ – „Žemjūrė“ yra labai savita ir skiriasi nuo minėtųjų kūrinių ir pasakojimo būdu, ir semantiniais aspektais, ir personažų traktuote, kitokia ir autorės pasaulėvoka, turinti tekstui ir pasakojimo būdai didelės įtakos. Bet kad ši trilogija yra *fantasy* žanro klasika, niekam turbūt jau nekyla abejonių – juk nedaugelis šio žanro knygų išlaikė beveik pusės amžiaus išbandymą. Daugelis panašių kūrinių nugrimdo į užmarštį ir dar nugrimis, nes tokia iš pažiūros patraukli ir nesunki tema (drakonai, burtininkai, blogio jėgos) reikalauja ir meistriškumo, ir sugebėjimo kažką naujo pasakyti, pagaliau didžiulę įtaką tokiems kūriniams turi ir autorių pasaulėžiūra, vertybiniai principai ir filosofinės idėjos. Čia vien nuotykių ir vidutinės vaizduotės neužtenka.

Pirmoji trilogijos knyga „Žemjūrės burtininkas“ pasakoja apie paprasto ožkaganio berniuko Gedo susidūrimą su magija, su burtais, su tuo, kas slypėjo laikų priešaušryje – su jėgomis, senesnėmis už pasaulį. Gedo kelias nuo paprasto burtų mokyklos moki-

nio iki galingo mago nėra lengvas, nes būsimajam burtininkui tenka susidurti su tuo, ką itin sunku nugaltėti – su savo puikyste. Todėl ir kraupųjį šešėlį, kurį Gedas iššaukia iš kito pasaulio, norėdamas įrodyti draugams savo jėgą, galima apibūdinti kaip puikybės alegoriją. Bet tik iš dalies. „Žemjūrė“, lyginant su aiškias ir grynas prasmes įkūnijančiais Lewiso ir Tolkieno kūriniais, yra pakankamai ezoteriška ir daugelis jos prasmų yra „negrynos“: šešėlis įkūnija ir žmogiškosios dvasios tamsą (juk vėliau paaiškėja, kad jis – Gedo *alter ego*), ir abstrakčią, inertišką mąstymui (suvokimui, prasmei) nepasiduodančią Negyvybės jėgą, ir vaizduotės sukurto mirusiųjų pasaulio atstovą.

Nepaisant to, puikus stilius ir kūrybinė autorės intuicija, gili empatija, siejanti pasakotoją su pagrindiniu veikėju Gedu, kiekvieną puslapį pripildo gyvybės. Kita vertus, žavi ir įtikina tai, kad autorei ši tema (magija ir burtininkai) nėra vien priemonė papasakoti nuotykingą istoriją; magija – „Ne pramoga, ne žaidimas, kurį galėtum žaisti savo malonumui ar siekdamas garbės“ (p. 36). Ursulos K. Le Guin burtininkai – ne iliuzionistai, traukiantys triušius iš skrybėlės ir tenkinantys pasaulio karalių įgeidžius. Jie – žmonės, prisimenantys tai, ką kiti pamiršo ir žinantys, kad jų įvaldytas magijos menas pilnas pavojų. Štai Archimagas Nemerlis savo gyvybe turi sumokėti už „praplėstos pasaulio medžiagos“ (p. 83) sujungimą, o Gedas, pasivertęs vanagu, vos nelieka juo amžinai, nes gyvūno esatis nugali žmogiškąją.

Du itin svarbūs dalykai „Žemjūrėje“ – Kalba ir Vardas (plg. su Lewis „Kosminės trilogijos“ *soliarine* kalba ir su archajiškąja Tolkieno Viduržemio prokalbe). Kad būtent kalboje slypi didžioji magijos jėga, paliudija netgi prasti *fantasy* žanro romanai; neprisimenu burtininko, kuris būtų nebylys. „Žemjū-

rėje“ magiją gali įvaldyti tik tas, kas žino *tikruosius* daiktų ir reiškinių vardus, nes tik *tikrasis* vardas yra nesulaužomos sutarties garantas (Gedas sutramdo drakoną, atspėjęs jo vardą). Galbūt, prisimenant Platono idėjų pasaulį, kurį jis vadino *tikruoju*, taip ir turėtų būti.

Ursula K. Le Guin. Atuano kapai. Romanas. Iš anglų kalbos vertė Anita Kapočiūtė. – Vilnius, Alma littera, 2016

Atuano kapai“ – antroji „Žemjūrės“ knyga, kurios pagrindinė veikėja – mergaitė Tenara, gyvenanti Kargų šalyje ir dar vaikystėje atiduota Atuano Kapų Kalvos šventikams kaip atgimusiųjų Bevardžių šventikė ir tapusi Arha – Suvalgytąja. Bevardžiai – viena iš tų Senujų jėgų, kurias iš pirmo žvilgsnio priskirtume inertiškoms ir nemastančioms, taigi – abejingosioms, juo lab kad autorė jas aiškiai lokalizuoja: jos „negali apieiti savo vietos“ (p. 137), nes jos ir yra toji vieta. Labai vykusi ir įdomi koncepcija, tačiau didžiulė Bevardžių neapykanta šviesai jau nebepriklauso inertiškam pirmapradiškumui; tai dualistinio pasaulio, kuriame reikia rinktis „arba-arba“, bruožas. Taigi ši dievybė yra ezoteriška.

Šioje knygoje, kaip ir „Žemjūrės burtininke“, taipogi vyksta *education sentimentale*: Tenara-Arha auga uždaroje šventikių bendruomenėje, klaustrofiškoje aplinkoje. Saugoma ištikimo eunucho Manano, mokosi Bevardžiams skirtų apeigų (šokių ir gyvūnų aukojimo), tyrinėja požeminį savo dievų pasaulį – rūsius ir menes po Kalva.

Nukelta į 8 psl.

BALZEKO LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUS

Šių metų rugsėjo 22 dieną, penktadienį, 7 val. v. kviečiame į Balzeko lietuvių kultūros muziejų (6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL) klausytis teisininko, istoriko, pedagogo ir kolekcininko Richard Jasinski paskaitos „Lietuviai kariai Napoleono Bonaparto Imperatoriškosios gvardijos gretose“. Atvykusieji bus vaišinami lietuviškais ir prancūziškais užkandžiais. **Apsilankymo kaina 10 dol.;** muziejaus nariams – nemokamai.

Kviečiame iš anksto registruotis

el. paštu: info@balzekasmuseum.org arba tel. 773-582-6500.

6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629 • tel. 773-582-6500 • www.balzekasmuseum.org

Aplankykite dovanų parduotuvę!

➤ Paroda **NO HOME TO GO TO** – pratęsta BALZEKO muziejuje iki gruodžio 31 d.

➤ Muziejuje veikia **GENEALOGINIŲ TYRIMŲ CENTRAS**

Tuštėjantys vienuolynai – Antrojo Vatikano suvažiavimo pasekmė

Romualdas Kriaučiūnas

Neseniai turėjau progą atnaujinti pažintį su leidiniu „Lietuvių kultūrinis paveldas Amerikoje“ (Amerikos Lietuvių Bendruomenė, Kultūros taryba, Silver Springs, MD, 2009). Vėl perskaičiau tėvo Antano Saulaičio, SJ, santrauką lietuvių ir anglų kalbomis apie lietuviškus vienuolynus Amerikoje. Labai glaustai aprašyti septyni vienuolynai, keturi – moterų ir trys – vyrų.

Šv. Kazimiero seserų kongregacija. Kazimierietės buvo pirmoji lietuvių kilmės vienuolija Amerikoje, įsteigta 1907 m. kun. Antano Staniukyno suburtos, Motina Marija Kaupaitė su bendradarbėmis pradėjo veikti Mt. Carmel, Pennsylvania. Vienuolijai išaugus seserys vadovavo 50 lietuvių parapijų mokyklose, šešiose gimnazijose, trijose ligoninėse, dviejuose senelių globos namuose. Jos įsteigė Marijos gimnaziją ir Šv. Kryžiaus ligoninę Čikagoje ir vadovavo joms. Dabar ta ligoninė sujungta su Mount Sinai Medical Center. Gimnazija uždaryta sumažėjus mokinių skaičiui, bet jos patalpose įsteigta kita mokykla.

2014.02.21 „SW News Herald“ laikraštis rašė, kad dėl mažėjančio vienuolių skaičiaus kazimierietės planuoja parduoti savo namus Čikagoje. Vienu metu kongregacijoje buvo per 500 vienuolių. 2014 m. motiniškuose namuose gyveno 62 seserys, dar šešios – Argentinos skyriuje. Buvo kalbama apie 37 paliegusių vienuolių perkėlimą pas šv. Pranciškaus vienuoles Lemont, IL. Pastarųjų skaičius irgi sumažėjęs iki 37 seserų.

Šv. Pranciškaus Dievo Apvaizdos seserys. Vienuolynas įsteigtas 1922 m. Čikagoje. Vėliau savo motiniškus namus įkūrė Pittsburgh, PA. Jų siekis – religinis vaikų auklėjimas, ligonių slauga, senelių ir našlaičių globa. Kai mokyklos buvo sujungiamos ar uždaromos, seserys savo tarnystę praplėtė į sielovadą.

„Pittsburgh Post-Gazette“ (2015.10.19) rašė, kad 33 akrų plote esantys istoriniai namai yra parduodami, nes sumažėjo seserų skaičius, o likusios sensta. Apie 1963 metus vienuolių buvo per 244. Dabar 29 iš jų yra Amerikoje. Jauniausiajai – daugiau nei 60 metų. Kitos 45 vienuolės darbuojasi Brazilijoje, Bolivijoje ir Haityje. „TRIB-LIVE“ (2015.10.13) rašė, kad net pusė seserų yra daugiau nei 80 metų amžiaus.

Nukryžiuotojo Jėzaus ir Sopulingos Motinos seserų kongregacija. Jos įsikūrė Brockton, MA. 1945 m. iš Elmhurst, PA buvo perkelta vienuolijos būstinė. Seserys mokytojavo daugybėje mokyklų. Informacijos šaltinyje, išleistame 2009 m., rašoma, kad tuo metu jos tebedirbo MA, PA bei NY ir taip pat darbuojosi senelių globos namuose. 2014 m. žinutėje rašyta, kad Brocktono patalpose gyvena šešios dominikonės vienuolės iš Vietnamo.

Internete rašoma, kad ši kongregacija „pasitraukė į istoriją“. Buvusiose vienuolyno patalpose, vos 12 minučių į pietvakarius nuo Scranton, PA, dabar yra įsikūrusi St. Mary's Villa, skirta pensininkams ir medicininės

Arkivyskupas Jurgis Matulaitis su kazimierietėmis prie kunigo A. Staniukyno paminklo. Čikaga, 1926

priežiūros reikalingiems asmenims. Kitoje 2009 metų žinutėje internete rašyta, kad po 20 metų pertraukos į vienuolyno rajone Brocktono mieste vykusią gegužinę sugužėjo daug lankytojų.

Nekaltai Pradėtosios Švč. Mergelės Marijos Vargdienių seserų kongregacija. Ją įsteigė arkiv. Jurgis Matulaitis 1918 m. Pirmosios penkios seserys į Ameriką atplaukė 1936 m. ir beveik 20 metų darbavosi marijonų įstaigose Connecticuto ir Ilinojaus valstijose. Savo vienuoliją įkūrė 1939 m. Thompson, CT. Į Putnamo vietovę persikėlė 1943 m. Pirmąją stovyklą mergaitėms pravedė 1944 m. 1969 m. stovyklą perkėlė į

Brattleboro, VT ir pavadino ją „Neringa“. Seserų spaustuvė ir leidykla 1948–1988 m. leido žurnalą vaikams „Eglutė“, spausdino daug knygų, žurnalų, maldaknygių. Vienuolija globojo gimnazisčių ir studenčių bendrabutį. 1960-tame dešimtmetyje praplėsti Matulacio slaugos namai. Seserų misijos buvo Montrealio bei Toronto miestuose. Tebesidarbuoja Lemonte, IL.

Nuo 1963 m. taip vadinamos Putnamo seselės perėmė Amerikos Lietuvių kultūros archyvą. Irena Nakienė-Valys prieš keletą metų rašė: „Nors vienuolijos narių mažėja ir jų amžius gana senjoriškas, seserys pasiryžusios būti artimos gyvenimo reikalavimams...“ („Draugas“, 2011.02.11.).

Cicero Šv. Antano bažnyčios šventinimo iškilmės

Švč. Mergelės Marijos Prasidėjimo kunigų marijonų vienuolija (marijonai). Arkiv. Jurgis Matulaitis Lietuvoje atnaujino marijonus 1909 m. Jie buvo pirmieji vienuoliai, atvykę iš Lietuvos į Ameriką. Pradėję sielovados darbą lietuvių parapijose Čikagoje, marijonai perėmė lietuvių parapijas Wisconsin, Illinois, Indianos ir New Yorko valstijose. Illinojuje įsteigta mokykla 1926 m. perkelta į Thompson, CT ir pavadinta Marianopolio kolegija. Marijonai dirba lietuvių spaudos darbus, įskaitant „Draugo“ laikraštį. Šv. Kazimiero provincijos lietuviai marijonai tebetarnauja lietuvių misijose Argentinoje ir aptarnauja lietuvių parapiją Adelaidėje, Australijoje. Šaltinyje rašoma, kad Didžiojoje Britanijoje marijonai išplėtė lietuvių sielovados tinklą. Internetu dar radau įdomų faktą apie lietuvių ir lenkų marijonų ryšius Amerikoje. „JAV-se marijonai lenkai, globojami lietuvių marijonų nuo 1921 m., išugdė savo atžalą, išgijo tris namus. Tik 1938 m. jie vyriausiojo vado aktu buvo išimti ir lietuvių marijonų jurisdikcijos ir iš jų buvo sudaryta atskira Amerikos lenkų marijonų šv. Stanislovo Kostkos provincija“ (kun. K. A. Matulaitis, MIC, „Aidai“, 1991). Išsamiai apie marijonų veiklą Amerikoje parašyta Prano Garšvos, MIC knygoje „Negėstanti šviesa“ („Draugo“ spaustuvė, Chicago, IL, 1964).

Mažųjų brolių ordinas (pranciškonai). Jie buvo vieni pirmųjų vienuolių Lietuvoje, veikė nuo XIII a. 1947 m. buvo įkurtas lietuvių pranciškonų centras Kennebunkporte, ME. Jie įsteigė Prisišikėlimo parapiją Toronte, aptarnauja daugelį lietuviškų bendruomenių Kanadoje ir vadovauja „Kretingos“ stovyklai Ontario provincijoje. Jie

taip pat įsteigė lietuvių misiją St. Petersburge, FL. Pranciškonų sielovados tinkle buvo kelios parapijos, vienuolynas Brooklyne, NY, kartu su lietuvių kultūros Židiniu. Vėliau prisidėjo Lietuvių katalikų informacijos centras, virtęs Lietuvių katalikų religinė šalpa.

Jėzaus draugija (jėzuitai). Vėliausiai, 1931 m. į Ameriką dirbti tarp lietuvių atvyko jėzuitai. Po karo apie 20 jėzuitų susibūrė Čikagoje, iš kur netrukus išsi-skraidė į lietuvių misijas Kanadoje, Urugvajuje ir Brazilijoje. Jie taip pat vadovavo parapijai Cleve-lande, OH, ir Lemonte, misijoje, IL. Čikagoje 1956–1957 m. buvo pastatytas Jaunimo centras. Jame prisiglaudė lituanistinės mokyklos, tautinių šokių grupės, chorai, organizacijos, muziejus ir ke-li archyvai, Čiurlionio galerija, Lituanistikos studijų ir tyrimo centras. 50 metų, iki 2000 m., leido popu-liarų mėnraštį „Laiškai lietuviams“, kapelionavo sto-vyklose ir organizacijose. Tebeveikia jėzuitų koplyčia prie Jaunimo centro.

L eidinyje „Lietuvių kultūrinis paveldas Ameri-koje“ nepaminėta lietuvių **saleziečių kongregacija**, į Ameriką atvykusi 1955 m. Nupirkę vieno tur-tuolio sodybą, saleziečiai turėjo savo namus Crown Pointe, IN. Kurį laiką ten vykdavo jaunimo vasaros stovyklos. Apie saleziečius šiek tiek daugiau rašo-ma kun. K. A. Matulaičio, MIC knygoje „Lietuvių vie-nuolių įnašas mūsų išeivijai“ (Clarendon Hills, IL). Neseniai spauda rašė apie 2016 m. vykusią 70-tąją metinę gegužinę Putname, CT. Ten šv. Mišias atna-šavo salezietis Izidorius Sadauskas. Gal tai buvo sve-čias iš Lietuvos?

Buvo išvardinta nemažai lietuviškų vienuolių Amerikoje. Jos visos turėjo savo pastatus, savo na-mus. Kiek suprantu, daug tų pastatų tebestovi ir te-bėra vienuolynų žinioje. Nelabai aišku, kas juose vyksta ir kas ten gyvena. Atrodo, kad marijonų, jė-zuitų ir pranciškonų patalpos yra beveik tuščios, nes vienuolių skaičius sumažėjo.

Atrodytų, kad ištiko pasaulimų krizė, bet ne visi skuba aimanuoti. Prieš 40 metų vieno žurnalo kon-kurse premijuotame straipsnyje rašyta apie suma-žėjusį pasaulimų skaičių. „Pirmiausia II Vatikano suvažiavimas atvėrė duris įvairiems per ilgą laiką užkietėjusių išorinių formų pasikeitimams. Pagaliau ir patys pasauliečiai gavo balsą bažnytiniuose rei-kauluose, jų norai buvo išgirsti. Pasikeitė išorinis baž-nyčios veidas“ (Grażina Kriaučiūnienė, „Krizė ar naujos galimybės“, „Laiškai lietuviams“ 1977 m. gruodis).

Vytautė Mačiukaitė siūlo mažėjančių pasaulimų skaičiaus nevertinti neigiamai. Parapijietis savo bendruomenei ir kunigui išpareigojęs ne mažiau nei kunigas savo ganomiesiems. Ji mini tėvo Antano Sau-laičio, SJ, apibendrinimą, kad „Jonas Paulius II, te-igdamas, kad XXI amžius Bažnyčioje būsiąs pasau-liečių amžiumi, pranašavo ne kunigų ir vienuolių trū-kumą, o bręstantį Vatikano II Susirinkimo Mokymą apie esminį Krikšto pasaulimą, išreiškiamą įvairių tarnysčių dovana“ (www.katalikai.lt).

www.delfi tinklalapyje (2010.05.16) Absoliuta Lukaitė cituoja Kauno Jėzuitų gimnazijos vadovą kun. Aldoną Gudaitį: „Vatikano II Susirinkimas davė mintį, kad ne vien kunigas ar vienuolis pašauktas šventumui, bet kiekvienas žmogus ir pasaulietis turi privilegiją būti šventu. Su ta mintimi Vatikano II Su-sirinkimas kviečia pasauliečius prisiimti kuo dau-giau atsakomybės už bažnyčią“. Taip pat pastebėta, kad per paskutiniuosius dešimtmečius atsirado la-bai daug pasaulietiskų organizacijų, kurios kartais atlieka darbą, kurį anksčiau atlikdavo vienuolynai.

Internetu radau labai vertingą Reginos Lukai-tytės straipsnį „Išeivijos vienuolių ryšiai su Lie-tuva“ („Oikos“). Ji teigia, kad išeivijoje veikusios ir tebeveikiančios lietuvių vienuolijos XX–XXI a. su-sidūrė su dviem dideliais iššūkiais – lietuvių ben-druomenės nutautėjimu ir pasaulietis į vienuolių luomą stygiumi. „Lietuvių bendruomenės nutautė-jimas nuo XX a. 7–8 dešimtmečio iš esmės pakeitė vie-nuolių įsteigtų lietuviškų mokymo įstaigų (mo-kyklų, kolegijų, seminarijų) veiklos pobūdį – nuo to laiko jos liovėsi būti lietuviškos arba buvo uždary-tos“. Pabaigoje autorė dar pastebėjo, kad išeivijos vie-nuolių patirtis bei materialinė parama pastebimai paspartino vienuolinio gyvenimo ir vienuolių so-cialinės veiklos atkūrimą Lietuvoje po 1990 m. at-kūrus nepriklausomybę. □

Stasė Lygutaitė-Bucevičienė

PRALĖKS TIKTAI LAUMŽIRGIS

Duona,
Kurią
Motina davė
Pavargėliui,
Šviečiant mėnuliui
Iš naujo
Žydi rugiuos.

Iš amžinybės išplėšk
Vieną akimirką,
Karštą tartum žariją.

Laikyki delne.

Kol degins,
Kolei skaudės –
Tai bus
Tavo meilė.

Naktinis drugys

Taip lekia
Į ugnį
Naktinis drugys,
Kad to
Niekada
Nepamirši.

Visa, kas praeis

Kaip ryškiai
Šviečia visa,
Kas užges,
Kaip aiškiai
Girdis visa,
Kas nutilo,
Kaip skaudžiai
Mus sujungė
Visa,
Kas praeis.

Kai viską užmirši

Kai viską užmirši,
Pralėks tiktai laumžirgis.
Žalias žėrintis
Laumžirgio sparnas
Sulaikys
Artėjančią prie tavęs
Dangaus begalybę.

Po žydinčiom eglėm

Iki šito vasaros vakaro,
Iki šitų šėmų debesų
Nieko nebuvo.

Tik dabar
Po žydinčiom eglėm
Ant aukšto žėrinčio skardžio
Sutvertas pasaulis.

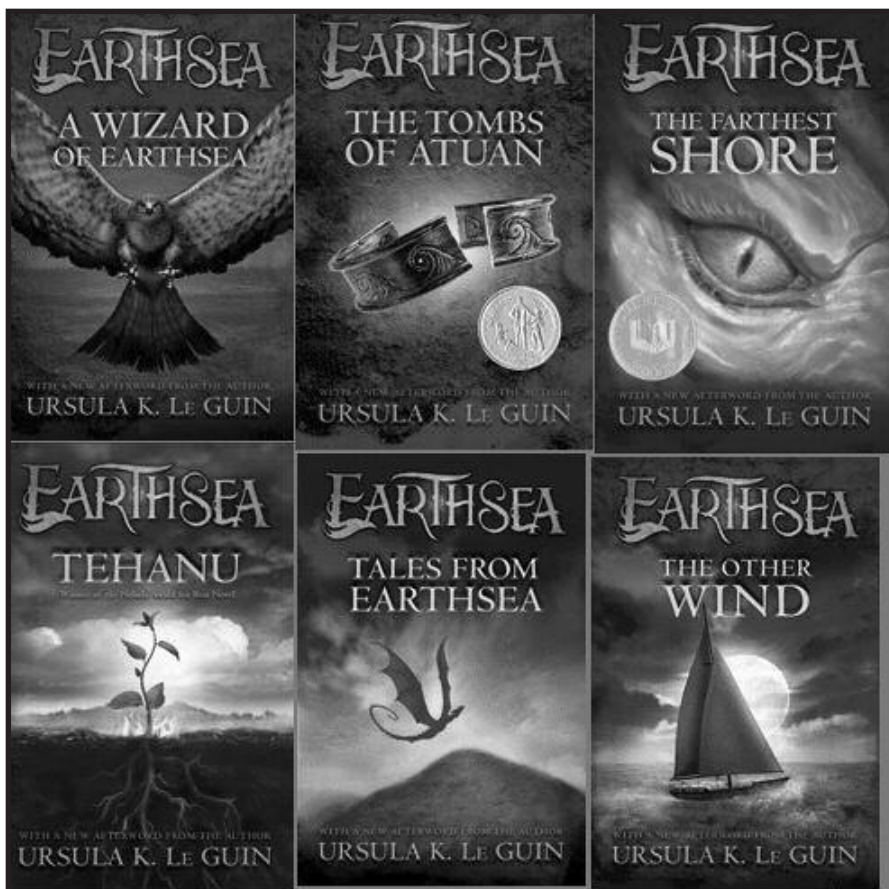
Žiūrėk – raskila,
Klausyk – volungė.
Eikim –
Niekur nėra ribų.

Su žydinčia vyšnios
Šaka
Marių krantu
Eina senas žmogus,
Niūniuodamas
Savo gyvenimą.
Užsimerkęs
Jo klausosi
Baltas balandis.

efoto.lt nuotr.

SLĖPININGOJI „ŽEMJÜRĖ“

Atkelta iš 5 psl.

Įtikinama vaiko, atimto iš tėvų ir paversto „blogio indu“, psichologinė brendimo istorija: jos vaikiško žiaurumo, gimusio iš empatijos trūkumo, išraiška (jai nesunku pasmerkti žiauriai bado mirčiai belaisvius, pririnkintus požemiuose), vienvietės ir šalčio bei tamsos jausmas, kurį Arha laiko dieviška privilegija. Arhą auklėja dvi senos žynės, Kosilė ir Thara, kaip dažnai būna, atstovaujančios priešingiems požiūriams į tikėjimą. Thara – senųjų papročių perėmėja ir puoselėtoja, žinanti, kad magija egzistuoja ir kad ji gimsta „iš žodžių“ (p. 69), o štai Kosilė seniai sudievinio pasaulietinį karalių ir magiją netiki („triukai, apgavystės, akių dūmimas“, p. 69), nebe dievai jai ir Bevardžiai. Galbūt toks dvilypis auklėjimas ir pasėjo Arhos senioje abejonės jausmą, kuris neleido išsikeroti fanatizmui. Galbūt todėl vėliau mergaitė, išvydusi požemiuose nepažįstamą žmogų, burtininką su švytinčia lazda (Gedą, ieškančią šiuose požemiuose legendinio Ereto-Akbės žiedo, turinčio suvienyti besivaidijančias Žemjūrės karalystes), neliepia jo nužudyti. Ne aklas žiaurumas, o vaikiškas smalsumas ima viršų: ar iš tiesų magija yra tik iliuzija ir akių dūmimas, ar kažkas daugiau?

„Parodyk man kokią iliuziją“, – paprašo Arha Gedo (p. 114), slapčia jį lankydama ir neleidama jo nužudyti. Tačiau Gedas – išmintingas burtininkas, išmokęs skaudžias magijos meno pamokas. Jis sukuria mažutę iliuziją (paverčia Arhos skarmalus suknele), patenkindamas Arhos smalsumą. Tačiau Gedas Atuano Kapų Kalvoje stengiasi ne parodomąją magijos šou surengti, o atlikti tai, ko jis čia buvo siųstas – surasti Ereto-Akbės žiedą, ir išpūdingi magijos triukai čia netgi pavojingi. Jis atlieka tik vieną nepaprastai svarbų dalyką, suvienijusį jo ir mažosios mergaitės sielas: pasako jai jos tikrąjį, jau pamirštą vardą, tuo tarsis grąžindamas jai „suvalgytąją“ jos asmenybės dalį, o vėliau atskleidžia ir savo tikrąjį vardą, taip ati-

duodamas savo gyvybę ir mažosios Atuano Kapų šventikės rankas.

Jeigu Tenara būtų prasto maginio romano personažas, galėjo nutikti banaliausias dalykas – jinais tuo pasinaudotų savo galiai sustiprinti. Tačiau „Žemjūrė“, kaip minėta, atstovauja ne pragmatiškam, o tikrajam – idėjų – pasauliui. O šio pasaulio pamatas yra dvasinė žmogaus laisvė. Todėl Tenara „verkė iš skausmo, nes ją užgriuvo laisvė“ (p. 181). Todėl ji suvokė, kad „Už blogį būtina sumokėti“ (p. 186). Jai netgi norėjosi nužudyti Gedą ir grįžti atgal, į Atuano Kapų Kalvą. Ir tai visiškai įtikinama, nes kur kas lengviau ir paprasčiau būti aklu dievybių įrankiu, nei gauti tai, ką gauni kartu su laisve – *tikruosius* Vardus.

Ursula K. Le Guin. Tolimiausias krantas. Romanas. Iš anglų kalbos vertė Anita Kapočiūtė. – Vilnius, Alma littera, 2017

Trečioji „Žemjūrės“ knyga primena Tolkieno „Žiedų valdovo“ knygą „Karaliaus sugrįžimas“. „Tolimiausiame krante“ legendinio karaliaus sostą, pasak pranašystės, „paveldės tasai, kuris gyvas pereis tamsiąsias žemes ir pasieks tolimuosius dienos krantus“ (p. 28). Pranašystės paprastai būna slėpiningos, neaiškios, taigi suvokti, kur yra tas krantas ir kokias žemes reiks pereiti, nėra taip paprasta. To aiškintis į Rouko salą, į burtininkų mokyklą, kurios Archimagas dabar yra Gedas, atvyksta Inleidų salos princas, Morido kunigaikštystės paveldėtojas Arenas. Ir ne tik dėl to – princas atvyksta pagalbos, nes Žemjūrėje dedasi keisti dalykai: imami pamiršti *tikrieji* vardai, giedotojai tampa bebalsiais, akys nebe-mato spalvų, pasaulį apleidžia magija. Sakoma viena, o manoma kita, žodžiai tampa nebe kūrimo ir pusiausvyros, o visokiųjų rūšių manipuliacijos įrankiais, burtai nebėra „surišantys“, kad išlaikytų pasaulio pusiausvyrą. „Žemjūrės“ pasaulį puola tamsa. Idėjų pasaulis netenka *tikrumo*.

Mintis labai įdomi, bet rizikinga: ne visada tokios realaus ir stebuklinio

pasaulio sandūros pasiteisina. „Tolimiausio kranto“ blogio šaltinis – burtininkas Gulbinas, troškęs gyventi amžinai ir sukurti amžinąją savo karalystę. Tas troškimas pavertė jį gyvu lavonu ir atvėrė duris tarp dviejų pasaulių; pro tas duris ėmė vaikščioti mirusieji, ir pasaulio pusiausvyrą tapo pažeista. Tiesą pasakius, man tai pasirodė panašu į pirmosios trilogijos knygos idėją, tik Gedo puikybės istorija ir jo kova su šešėliu – kur kas išpūdingesnė, nei Gulbino – pastarajai trūksta motyvacijos.

Kadangi pagrindinė idėja kiek šlubuoja, belieka džiaugtis tirštu ir vaizdingu stiliumi, pasakojimo kultūra, išpūdingais epizodais (mirusių miesto aprašymas, Atviros jūros vaikų butis ir papročiai, drakono Ka-lesino pasirodymas).

Galbūt idėjinę trečiosios knygos

motyvaciją pagrįstų autorės mintys, kurias ji išreiškia „Pabaigos žodyje“: „Mintis apie asmeninį nemirtingumą, apie niekada nesibaigiančią savojo ‘aš’ egzistenciją mane baugina labiau, nei mintis apie savasties netektį mirties akimirka ir susiliejamą su amžina, bendra esybe“ (p. 282).

Asmeninis nemirtingumas... Tai sena visokio plauko diktatorių ir minios dievaičių svajonė. Ši frazė netgi skamba panašiai kaip „asmeninis lėktuvas“ ar „asmeninė sala“. Gal todėl ir atrodo *netikra*. Juk ir asmeninis, ir beasmenis nemirtingumas – du kraštutinumai, kurie gąsdina mūsų protą. O baimė – prastas patarėjas. Tad belieka tikėti, kad nemirtingumas yra slėpinys, jungiantis ir dienos, ir nakties krantus.

Literatūra ir menas, 2017 09 08

Kultūros kronika

Rugsėjo 2–4 d. Jungtinėje Karalystėje atidaryta šiuolaikinio meno trienalė, vykstanti Folkstone miesto viešosiose erdvėse. Joje šiais metais dalyvavo lietuvių menininkai Nomedas ir Gediminas Urbonai. Rugsėjo 2-ąją menininkai dalyvavo simpoziume „On the Edge: Time and Truth“, kuriame kalbėjo tema „Geologinis laikas“ ir pristatė savo naujausius atsinaujinančių energijos šaltinių projektus bei kūrinį „Folk Stone Power Plant“, specialiai sukurta Folkstone trienalei. Tai meno ir mokslo kūrinys, kuriame pasitelkiami grybai ir dumblo bakterijos elektros energijos gamybai. Šios unikalios skulptūros sudėtinė dalis – specialiai sukurta simbiotinė baterija, sudaryta iš karbonizuotų grybo dalių ir dumblo bakterijų.

Rugpjūčio 22–27 d. Berlyne kartu su atlikėjais iš viso pasaulio pasirodė ir lietuvių menininkai – Artūras Bumšteinas, Gailė Gričiūtė ir Antanas Dombrovskij. „DAAD“ galerijoje vykusio Artūro Bumšteino (Refuseniko) sintezatorinės muzikos instaliacija užburė pilną salę klausytojų. Nuo 2017 m. A. Bumšteinas yra „DAAD“ Berlyno kultūros programos stipendijos gavėjas. Kitame meno bendruomenės „SPECTRUM“ erdvėje vykusiam eksperimentinės muzikos pasirodyme klausytojai turėjo galimybę išgirsti dviejų eksperimentuotojų duetą iš Lietuvos – Weld Mignon (Gailė Gričiūtė ir Antanas Dombrovskij).